

Youth Spot

JONGERENWERK TEGEN HOMOVIJANDIGHEID

Verslag vooronderzoek &
advies voor projectontwikkeling

Sebastian Abdallah, Nico de Boer, Michiel Bouwens, Antoinette Bos

2 mei 2007

1. VOORAF

De laatste jaren neemt het (verbaal) geweld tegen homoseksuelen in Amsterdam toe, met name in het (uitgaans)centrum. Daarbij worden – al dan niet terecht – Marokkaanse jongens expliciet als dadergroep genoemd.

In december 2005 heeft de Amsterdamse gemeenteraad bij motie aangedrongen op het ontwikkelen van activiteiten rondom homo-emancipatie en voorlichting, niet alleen in het voortgezet onderwijs, maar ook in het jongerenwerk.

Dit onderzoeksverslag biedt inzicht in de plaats van homoseksualiteit en homovijandigheid in de praktijk van het jongerenwerk. Het gaat daarbij niet alleen om de opstelling van de jongeren zelf, maar ook om de kijk van jongerenwerkers op homoseksualiteit en homovijandigheid en de mogelijkheden die zij zien om het bespreekbaar te maken. Het verslag bevat aanbevelingen voor manieren om geweld tegen homoseksuelen te doen afnemen door homoseksualiteit in het jongerenwerk en op de opleidingen beter bespreekbaar te maken.

Vraagstelling

Er is weinig bekend over motieven en achtergronden van daders van (verbaal) geweld tegen homoseksuelen. Wel is bekend dat zeer diverse groepen jongeren antigevoelens tegenover homo's hebben (SCP 2006). Het is dus aannemelijk dat dat ook geldt voor de jongeren waarmee het Amsterdamse jongerenwerk te maken heeft. Daar is tegelijkertijd echter weinig inzicht in, net als in de mate waarin eventuele antigevoelens tot uitdrukking komen in de gedragingen van jongeren binnen het jongerenwerk. Ook over de wijze waarop jongerenwerkers daar tegenoverstaan en er op anticiperen of reageren is weinig bekend.

De centrale vraag voor het onderzoek luidde dan ook: *wat zijn nut, noodzaak en mogelijkheden om homoseksualiteit in het jongerenwerk en in de opleidingen tot jongerenwerker bespreekbaar te maken?* Die centrale vraag is geconcretiseerd tot:

- Wat is er bekend over de opstelling van jongeren in het jongerenwerk ten opzichte van homoseksualiteit?
- Wat is er bekend over ervaringen, kennis, inzicht en opstelling van jongerenwerkers ten aanzien van (het bespreekbaar maken) van homoseksualiteit in het jongerenwerk?
- Met welke dilemma's krijgen jongerenwerkers te maken bij het bespreekbaar maken van homoseksualiteit in het jongerenwerk en wat kunnen ze daarbij leren van ervaringen en inzichten uit andere sectoren (met name het onderwijs).
- Welke ideeën en mogelijkheden zijn er om homoseksualiteit in het jongerenwerk bespreekbaar te maken? Hoe zouden die door middel van draagvlakontwikkeling en projectontwikkeling te realiseren zijn?

Aanpak

Om deze vragen te beantwoorden, zijn drie sporen bewandeld:

1. Literatuuronderzoek
Het ging daarbij om materiaal over ontwikkelingen in het (verbaal) geweld tegen homoseksuelen; de acceptatie van homoseksualiteit in algemene zin; de houding van groepen jongeren ten aanzien van homoseksualiteit. Maar ook om studie naar projecten ter voorkoming van discriminatie en het bespreekbaar maken van homoseksualiteit bij jongeren.
2. Expert-interviews
Geïnterviewd zijn in totaal zeven mensen met materie- en terreinkennis, alsmede deskundigen met ervaring met projecten op dit gebied in onderwijs en welzijn. Daarnaast zijn vier jongerenwerkers geïnterviewd. Deze interviews leverden zicht op de problematiek in algemene zin en op de mogelijke aanpak ervan.
3. Draagvlakonderzoek
Dit deel van het onderzoek is geconcentreerd geweest op organisaties voor uitvoerend jongerenwerk en op opleidingen voor jongerenwerkers (MBO en HBO). In totaal zijn daarvoor gesprekken gevoerd met zes docenten van drie opleidingen.

Leeswijzer

Hierna volgen in paragraaf 2 onze aanbevelingen; deze vormen tevens een samenvatting van het rapport. Vervolgens beschrijven we:

- in paragraaf 3 de plaats van homoseksualiteit in het jongerenwerk;
- in paragraaf 4 de bestaande en wenselijke agogische interventies om homoseksualiteit bespreekbaar te maken in het jongerenwerk;
- in paragraaf 5 de wenselijke inspanningen van middelbaar en hoger beroepsonderwijs en instellingen voor uitvoerend werk om jongerenwerkers (beter) in staat te stellen homoseksualiteit bespreekbaar te maken;
- in de bijlagen tenslotte staat:
 - welke literatuur we hebben geraadpleegd;
 - welke personen er zijn geïnterviewd;
 - de beschrijving van een tweetal modelprojecten.

2. AANBEVELINGEN

Het is onder bepaalde voorwaarden mogelijk om homoseksualiteit (beter) bespreekbaar te maken in het jongerenwerk en zo een bijdrage te leveren aan het doen afnemen van (verbaal) geweld door jongeren ten opzichte van homoseksuelen. Sommige voorwaarden zijn algemeen van aard, andere hebben specifiek te maken met de in te zetten agogische interventies. Een derde categorie is het pakkie-an van de organisaties die jongerenwerkers in staat moeten stellen om hun werk goed te doen: de opleidingen en de instellingen voor uitvoerend werk.

Algemeen

- Niet alle jongeren maken gebruik van het jongerenwerk. Dat brengt met zich mee dat niet voor alle problemen die jongeren veroorzaken, het jongerenwerk de exclusieve of de beste ingang is.
- Homovijandigheid onder jongeren is een zeer lastig thema. Het vormt het kruispunt van interculturaliteit & integratie, ontluikende seksualiteit, sociaal-economische achterstelling, puberaal groepsgedrag, (boosheid over) discriminatie en het behoren tot een maatschappelijke minderheid. Die complexiteit legitimeert geweld tegen homoseksuelen niet, maar onderstreept dat ook gericht het tegengaan van discriminatie en achterstelling een bijdrage kan en moet leveren aan het tegengaan van zulk geweld.
- Het jongerenwerk kan een bescheiden bijdrage leveren aan het tegengaan van homovijandigheid bij een beperkte groep jongeren. Het sterke van die bijdrage is, dat ze niet-justitieel is en ook onder anderen dan mogelijke daders tot bewustwording brengt.

Specifiek

Het jongerenwerk krijgt op verschillende manieren te maken met homoseksualiteit. Elk van die manieren stelt zijn eigen specifieke voorwaarden:

- een jongere meldt zich met homoseksuele gevoelens
 - de jongerenwerker dient een begrijpende houding te hebben, een reflectief en persoonlijk gesprek kunnen voeren met de jongere;
 - daarnaast moet hij de jongere zo nodig verwijzen naar instanties waar hij met eventuele problemen heen kan;
- homoseksuele jongeren willen elkaar ontmoeten
 - het jongerenwerk dient te faciliteren dat homoseksuele jongeren netwerken met elkaar kunnen vormen en elkaar kunnen ontmoeten
 - die facilitering dient ook geboden te worden aan tieners die twijfelen over hun (homo)seksuele gevoelens;
- het klimaat in een jongerencentrum wordt te homovijandig
 - het is zaak dat klimaat aan de orde te stellen; uitgangspunt daarbij is de verdraagzaamheid zoals vastgelegd in artikel 1 van de Grondwet, dat 'discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook' verbiedt;
 - binnen het jongerencentrum kan dat verbod in huisregels worden opgenomen;

- de ervaring leert dat dat het best indirect kan: niet frontaal op homoseksualiteit inzoomen maar op een ontspannen wijze de problemen die daarbij horen bespreken in het kader van 'seksuele vorming' of 'respect en burgerschap';
- een geschikte methodiek lijkt daarbij 'peer education': jongeren zelf vertellen anderen hun verhaal;
- de jongerenwerker dient te analyseren welke andere fenomenen achter homovijandigheid schuilgaan,.
- *er vindt in de buurt geweld plaats tegen een of meer homoseksuelen*
 - een proactieve houding (zie de opmerkingen over het tegengaan van een homovijandig klimaat) kan geweld tegengaan;
 - het is zinnig dit geweld aan bespreekbaar te maken in het centrum (als 'casus') en met de mogelijke plegers zelf;
 - acceptatie van homoseksualiteit is daarbij te hoog gegrepen; het bespreekbaar maken vergt ook hier kaders als 'respect' en 'non-discriminatie';
 - een proactieve opstelling in het jongeren centrum ná een geweldsincident is te laat;
 - zelfs als het geweld duidelijk en gericht homovijandig was, kunnen kaders als respect en burgerrechten dienstig zijn bij het bespreekbaar maken.

Opleidingen en instellingen

Het is broodnodig jongerenwerkers beter te outillieren om homovijandigheid aan de orde te stellen. Concreet:

- in de MBO- en HBO-opleidingen moet omgang met homovijandigheid op het lesprogramma staan; dat kan in het kader van lesmodulen als 'burgerschap en discriminatie' en 'seksuele vorming'; die aandacht in het lesprogramma moet duurzamer zijn dan een enkel projectje;
- binnen de minor 'jongerenwerk in de grote stad' dient (homo)seksualiteit als onderdeel opgenomen te worden;
- docenten jongerenwerk en sociaal-cultureel werk moeten worden geschoold hoe zij binnen de opleiding structureel aandacht kunnen besteden aan dit thema.
- ook veel jongerenwerkers, instellingen en opleidingen lijden aan homovijandigheid; ook daar zal een benadering in een kader (respect, seksuele vorming) meer effect sorteren;
- bestrijding van homovijandigheid vergt van de instellingen voor uitvoerend jongerenwerk diversiteitsbeleid en agressiebeleid.

Projectmatige impuls

Er is een projectmatige impuls nodig om het jongerenwerk in staat te stellen homovijandigheid professioneel aan te pakken en ruimte te bieden aan jongeren met homoseksuele gevoelens. Over die impuls adviseren we het volgende:

- het beoogde project dient zich op twee doelen te richten:
 - het bespreekbaar maken van homoseksualiteit en homovijandigheid onder jongerenwerkers,

- jongerenwerkers handvatten bieden om dit thema onder jongeren bespreekbaar te maken;
- daarbij dient in beeld gebracht te worden wat jongerenwerkers momenteel al doen zoals voorlichten via *peer education* en de informatie- en adviesfunctie;
- van belang is jongerenwerkers te trainen waarbij de training niet incidenteel is: de training kan op aanvraag gegeven worden volgens het model van de training in het kader van Rotterdam Verkeert;
- het is niet nodig nieuwe materialen te ontwikkelen; van groter belang is een overzicht van de bestaande materialen in de vorm van een gids/databank;
- om het project zowel binnen het werkveld als in de opleiding te kunnen gebruiken is wel een methodiekbeschrijving (in de vorm van een boekje) met een theoretische onderbouwing voor professionals en studenten nodig;
- een tweetal projecten kan model staan: het Amsterdamse All Inn en Rotterdam Verkeert; beide staan in de bijlage kort beschreven;
- voor een projectmatige impuls bleek tijdens het onderzoek bij verschillende partners belangstelling; dat geldt onder meer het geval bij:
 - Hogeschool van Amsterdam
 - ROC van Amsterdam,
 - Jongerencentrum Argan,
 - Burger Inn,
 - Empowerment Lifestyle Services,
 - COC Amsterdam,
 - Stedelijk Jongerenwerk Amsterdam,¹
 - MOVISIE,²
 - Youth Spot.³
- daarnaast is het zinvol de expertise te benutten van een bestaand, nauwelijks geformaliseerd netwerk van personen (sleutelfiguren en professionals) die op een of andere manier een rol spelen voor jongeren die hun homoseksualiteit ontdekken en daar iets mee willen doen; samen met deze netwerken kunnen genoemde organisaties betrokken worden in de vorm van een lokaal netwerk met jongerenwerk, opleidingen;
- in verband met peer education valt te overwegen het netwerk uit te breiden met enkele jongeren.⁴

¹ Peer education in Jongerenplaza Tha Spot en debatten in Jongerencentrum Argan.

² Dit met het oog op de overdraagbaarheid naar andere steden; mogelijk is via dat kanaal ook landelijke financiering te verwerven

³ Voor de methodiekbeschrijving, de monitoring en de evaluatie

⁴ Door het Masterplan van Forum is inmiddels al een netwerk ontstaan tussen Forum, Habibi Ana en COC Amsterdam. In dit netwerk worden ervaringen uitgewisseld over het bespreekbaar maken van homoseksualiteit binnen de etnische kring. Er is een verdiepbijeenkomst geweest voor experts over homoseksualiteit en jongerenwerk.

3. HOMOSEKSUALITEIT IN HET JONGERENWERK

Welke houding hebben jongeren met wie het jongerenwerk te maken heeft ten aanzien van homoseksualiteit? Om op die vraag een antwoord te krijgen, spraken we met vier jongerenwerkers. Drie van hen hebben vooral te maken met jongeren van Marokkaanse afkomst, de vierde werkt in Zuidoost en heeft te maken met doelgroepen van andere etnische achtergronden. Met name de eerstgenoemde drie constateerden een duidelijk probleem rond de bespreekbaarheid van homoseksualiteit. Wat is de aard van dat probleem?

Cultuur van vijandigheid

Het is niet duidelijk op welke schaal en met welke frequentie incidenten van geweld, bedreiging en intimidatie tegen homoseksuelen plaatsvindt maar dát ze voorkomen is duidelijk. Er zijn groepjes jongens die in de stad op zoek gaan naar mensen waarvan ze vermoeden of weten dat ze homoseksueel zijn om ze aan te vallen. Het is niet duidelijk hoe vaak dit gebeurt en evenmin duidelijk is of het hier gaat om jongeren die ook deelnemen aan activiteiten van het jongerenwerk.

Duidelijker vast te stellen is de vrij algemene negatieve houding en zelfs vijandigheid van bezoekers van het jongerenwerk ten opzichte van homoseksualiteit.

Jongeren worden emotioneel en boos als het onderwerp ter sprake komt. Ze laten elkaar niet uitpraten. Soms wordt er bedreigd of daadwerkelijk gevochten. Veel van deze jongeren zien homoseksualiteit als een ziekte, als aanstellerij, als iets dat aangeleerd is.

Onder jongeren die in de jongerencentra komen, is respect voor diversiteit niet vanzelfsprekend. Het is voor een jongere in de groep niet veilig om openlijk voor zijn of haar homoseksualiteit uit te komen. Die jongere loopt het risico weggepest te worden en misschien zelfs fysiek aangevallen te worden. De indruk bestaat dat de vijandigheid of aversie komt door onbekendheid met wat homoseksualiteit is en wie homoseksuelen zijn. De jongeren kennen in hun eigen omgeving meestal niemand die homoseksueel is. Ook voor jongeren die niet openlijk vijandig zijn, is er afstand: ze komen liever niet in contact met homoseksuelen.

Andere factoren

De jongerenwerkers die we hebben geïnterviewd, hebben veel te maken met jongeren met een Islamitische achtergrond. Dat homoseksualiteit ook hier geen onbekend verschijnsel is, moge blijken uit een recent onderzoek naar 'Jongeren, seks en islam'. Van de bezoekers van Maroc.nl valt acht procent van de jongens op jongens, vijf procent valt op zowel jongens als meisjes. Van de vrouwelijke bezoekers van de site valt vier procent op meisjes en twee procent op zowel jongens als meisjes. Dat homoseksualiteit in de praktijk als ernstiger en zondiger wordt beschouwd dan andere verboden in de islam, zoals het drinken van alcohol, is cultureel bepaald en niet religieus bepaald. Het is mogelijk dat deze culturele afkeuring van homoseksualiteit gaandeweg aan kracht inboet. (Jongeren, seks en islam, 2007)

De algemene indruk uit de interviews is, dat de Islam géén doorslaggevende rol speelt in de negatieve houding van sommige jongeren, ook niet als deze actief

benadrukken dat de Islam homoseksualiteit verbiedt. Drie andere factoren lijken daarnaast van betekenis.

Ten eerste zijn jongeren die homoseksualiteit sterk afwijzen, veelal afkomstig uit *achterstandsituaties*, zo stelt bijvoorbeeld Dankmeijer (senior adviseur bij MOVISIE, cluster lesbisch en homobeleid). Zij hebben een lage opleiding en zijn sociaal geïsoleerd. Hij bevestigt daarmee wat ook in de praktijk geconstateerd wordt:

‘Met laaggeschoolde jongeren is moeilijker te praten. Ze voelen zich niet vertegenwoordigd en slecht behandeld. Dan doen ze hetzelfde met anderen.’
(jongerenwerker stadsdeel De Baarsjes)

Achterstand en isolement brengen deze jongeren in een *minderheidspositie* en vreemd genoeg wakkert dat de vijandigheid tegen een andere minderheid aan. Je kunt je soms afvragen: komt het geweld en de vijandigheid tegen homo's wel voort uit een aversie tegen homoseksualiteit?

‘Homo's zijn een minderheid, net als de jongeren eigenlijk. Veel jongeren weten er weinig van af. Ze zijn ‘anders’ en dus een doelwit om tegen aan te schoppen. Dat zit in jongeren. Maar als homo's meer geaccepteerd worden en dat jongeren er beter bekend mee zijn, kunnen jongeren net zo goed ergens anders tegen aan gaan schoppen. Ik vraag het me af. Is geweld tegen homo's niet een symptoom van een ander probleem?’
(programmacoördinator Jongeren centrum stadsdeel Noord)

Ten tweede lijkt heftige negativiteit over homo's *groepsgedrag* van *pubers* te zijn. Zij handelen en spreken veel uit emotie als het onderwerp ter sprake komt, vooral in de groep. De jongeren houden sowieso van ‘heftig’. Iets dat extreem is maakt indruk. Of dat nu een actiefilm, *extreme sports* of een terroristische aanslag is.

Een derde factor is de *straatcultuur* waarin jongeren een groot deel van hun bestaan doorbrengen. De vrij algemene homovijandige houding maakt deel uit van de harde straatcultuur waarin jongeren (vooral jongens maar in toenemende mate ook meiden) zich bewijzen door stoer of *macho* gedrag, door vechten en in sommige gevallen door criminaliteit. Homoseksualiteit associëren ze met nuchterheid en perversie. Niet iets dat ze kunnen gebruiken om hun reputatie op straat hoog te houden. Het is juist iets waar ze zich ver van moeten houden. Als je ‘*de man*’ wil zijn, kan je niet een ‘*nicht*’ zijn.

Over deze ‘straatcultuur’ schrijft Kaldenbach (2004): ‘De straatcultuur is een harde wereld. Om er succesvol te zijn moeten jongeren een hard gevoelsleven en letterlijk een harde huid ontwikkelen. Ze kunnen het zich niet veroorloven om gevoelig te zijn voor psychische kwetsingen of voor lichamelijke pijn. Als ze toch pijn voelen dan mogen ze die niet laten merken: ze moeten “cool” zijn uitstralen.’ Deze straatcultuur oefent via leeftijdsgenoten een druk uit om zich *macho* te presenteren en daar past homoseksualiteit alleen op een negatieve manier in.

Vooraf voor jongens spelen 'buiten' groepsnormen en -waarden die soms botsen met eigen normen en waarden. Zij moeten overlevingsstrategieën ontwikkelen die soms indruisen tegen wat ze zelf willen.' (jongerenwerkster stadsdeel Zuidoost)

Kanttekening

Het profiel van de homofobe bezoeker van het jongeren centrum kunnen we dan ook als volgt vaststellen: een laaggeschoolde jongere, meestal van Marokkaanse Islamitische afkomst, die zich in de samenleving niet vertegenwoordigd voelt en die zich door de samenleving slecht behandeld voelt.

Echter: dit geldt niet voor alle jongeren in het jongerenwerk. Veel jongeren kunnen wel goed omgaan met (seksuele) diversiteit. Bovendien is homovijandigheid niet alleen een probleem van laaggeschoolde moslimjongeren en zelfs niet alleen van jongeren. Ze zijn hooguit de meest in het oog springende groep.

'Dat homoseksualiteit een taboe is, dat is niet typisch iets van jongeren. Dat zit in de hele maatschappij. Jongeren uiten zich misschien extremer maar dat doen ze met alles. Moet je maar eens onderzoek doen bij twintigers of ouderen. Je wil niet weten wat daar uit komt over homo's! En dan heb ik het over 'Nederlanders' zeg maar, niet alleen allochtonen.'
(programmacoördinator jongeren centrum stadsdeel Noord)

Conclusie

Vijandigheid van jongeren tegen homo's is een probleem met zeer uiteenlopende achtergronden. Naast onwetendheid kunnen religieuze overtuigingen, sociaal-economische achterstanden, puberaal groepsgedrag en een dwingende straatcultuur een rol spelen.

Geweldsincidenten tegen homoseksuelen zijn alarmerend maar onduidelijk is of ze ook worden gepleegd door jongeren die van het jongerenwerk gebruik maken.

Onmiskenbaar is echter een algemene cultuur van vijandigheid en geslotenheid ten aanzien van homoseksualiteit onder jongeren in het jongerenwerk. Deze vijandige cultuur geeft weinig vertrouwen dat deze jongeren geweld richting homoseksuelen zouden tegengaan als dat in hun directe omgeving plaats zou vinden. Een stap verder zou kunnen zijn dat ze zelf ook tot geweld in staat zijn. Hoe ver ze van die stap verwijderd zijn, is niet duidelijk.

Dat brengt ons op de volgende kwestie: wat kunnen jongerenwerkers eraan doen om die homovijandige cultuur te doen afnemen en die stap naar geweld te voorkomen? Is het bespreekbaar maken van homoseksualiteit een goede aanpak? Onder welke voorwaarden? Over die kwestie gaat de volgende paragraaf.

4. HOMOSEKSUALITEIT BESPREEKBAAR MAKEN

Jongeren zijn in hun levensfase volop bezig met liefde, relaties en seks. Ze confronteren jongerenwerkers met alle problemen en dilemma's op dat gebied: verliefdheid, de eerste keer, experimenteren, veilig vrijen, tienerzwangerschap, abortus, seks als ruilmiddel, normen en waarden rondom seks en relaties. En dus in principe ook met homoseksualiteit.

Opmerkelijk is dat de jongerenwerkers en docenten die wij spraken met elkaar honderden jongeren bereiken, maar toch merendeels zeiden, dat zij bijna nooit te maken hadden met jongeren met homoseksuele gevoelens. Ze zien zelf ook wel in dat het bijna onmogelijk is dat er *geen* homoseksuele jongeren op hun school of in hun jongerencentrum rondlopen, maar zij kennen ze niet.

Het lijkt erop dat jongeren niet altijd de jongerenwerker of docent benaderen met vragen rond homoseksualiteit. Waarschijnlijk zoeken zij lotgenoten op (al of niet in het geheim) of een vertrouwensfiguur in een andere kring. Jongerenwerkers geven aan dat jongeren via internet veel jonger veel meer weten over (homo)seksualiteit.

Controverse

Jongerenwerkers zijn in hun eigen woorden 'in dienst van de jongeren'. Ze begeleiden hen bij het maken van keuzes. Leren overzien wat de consequenties zijn van je keuzes is essentieel voor het dragen van verantwoordelijkheid. Daarvoor is nodig dat jongeren kennis krijgen aangereikt, in staat zijn tot kritische zelfreflectie en vrijelijk hun overtuigingen en ideeën kunnen uitwisselen met anderen om daarvan te leren.

Homoseksualiteit is vrijwel altijd een controversieel onderwerp onder de jongeren in het jongerenwerk. Er is soms sprake van toenemende acceptatie van homoseksualiteit, soms van respect op afstand, maar vaker van een cultuur van vijandigheid, waarin jongeren hun frustraties afreageren op homo's. Zo'n controversieel onderwerp roept heftige emoties op die in de weg kunnen staan van reflectie en uitwisseling van kennis en ideeën. Tegelijk is het juist de controverse die om uitwisseling van ideeën en overtuigingen *vráágt* en zo de jongere in staat stelt zich een oordeel te vormen. Controverse is een goede aanleiding voor interventie. Afhankelijk van de omgeving en de openheid en veiligheid in een groep zullen dilemma's besproken kunnen worden of verborgen blijven. Daarnaast kan een onderwerp bewust worden geprogrammeerd in een jongerencentrum of worden besproken wanneer het zich in de media aandient of speelt in een groep. Ook het bespreekbaar maken van homoseksualiteit kan actief en passief worden opgepakt. In deze paragraaf worden de mogelijkheden daarvoor en de afwegingen daarbij op een rijtje gezet.

Ik heb niet de indruk dat het jongerenwerk zich uit eigen verantwoordelijkheid, uit eigen beweging, preventief met homoseksualiteit bezig houdt. Dan zou je moeten zeggen dat het een probleem is omdat jongeren niet op basis van puur hun eigen keus naar een jongerencentrum toe gaan maar dat het gevoel wat het bij hen oproept tegenwerkt om gebruik te maken van jongerencentra. Het gaat dan om een uitstraling van het niet tolereren van homoseksualiteit. De uitstraling van de bezoekers en

misschien wel van de beroepskrachten trekken homoseksuele jongeren niet aan (docent sociaal- cultureel werk ROCVA).

Agogische interventies

Welke agogische interventies zijn mogelijk in het jongerenwerk om homoseksualiteit bespreekbaar te maken? Uit de literatuur en de interviews komen een aantal mogelijkheden naar voren. Aan de ene kant richten jongerenwerkers zich op homovijandigheid onder jongeren, aan de andere kant op jongeren met homoseksuele gevoelens. Het tweede heeft met het eerste te maken: als het jongerenwerk ontspannender omgaat met homoseksuele jongeren, draagt dat bij aan de diversiteit onder de gebruikers van het jongerenwerk. Dat onbekend onbemind maakt, geldt ook omgekeerd: meer bekendheid met homoseksuele jongeren kan bijdragen aan een grotere acceptatie van homoseksualiteit en dus helpen de homovijandige cultuur te bestrijden.

1. Jongeren met homoseksuele gevoelens een plek geven

Homoseksuele jongeren lijken sneller *elkaar* te vinden dan de jongerenwerker. Jongeren die worstelen met hun homoseksuele gevoelens en (de vermeende strijdigheid met hun) levensovertuiging lijken dit eerder *in eenzaamheid te doen* dan onder begeleiding van de jongerenwerker. Maar jongerenwerkers dienen wel degelijk aanspreekbaar te zijn voor deze jongeren. Het jongerenwerk bereikt een aantal groepen jongeren die door andere instanties niet bereikt worden. Het kan homoseksualiteit beter bespreekbaar maken om homovijandigheid onder deze jongeren te verminderen.

- *Help homojongeren bij het vinden van een modus vivendi*
Een jongerenwerker moet het gesprek kunnen aangaan met een jongere die aangeeft homoseksuele gevoelens te hebben. Veel van die jongeren streven naar een 'modus vivendi' waarin ze trouw kunnen zijn aan zichzelf *en* aan hun familie en vrienden. Openlijk uitkomen voor homoseksuele gevoelens (*coming out*) brengt zo'n *modus vivendi* vaak in gevaar en is zeer ontwrichtend voor het sociale leven van de jongere. Onze gesprekspartners pleitten er dan ook niet automatisch voor. Gelukkig zijn er allerlei mogelijkheden tussen volledige ontkenning en volledige openheid. Het hangt van de situatie af welke *modus* acceptabel is: er zijn keuzes mogelijk. Het komt erop aan de jongeren professioneel te begeleiden bij het *formuleren* van keuzes, het *vinden* van kennis en het *afwegen* van de consequenties. In het jongerenwerk ligt de verantwoordelijkheid voor gemaakte keuzes te allen tijde bij de jongere zelf. Jongerenwerkers die wij spraken, proberen zich neutraal op te stellen. Voor advies vanuit een bepaalde (levens)overtuiging kan de jongere zich beter melden bij belangengroepen of religieuze instanties.
- *Volg initiatieven van jongeren zelf*
Het lijkt niet zinvol om activiteiten te organiseren voor jongeren met homoseksuele gevoelens. Een speciale homoavond in jongerencentra werkt contraproductief, om dezelfde reden dat speciale voorlichting over homoseksualiteit niet werkt. Er zijn alternatieven mogelijk. Bijvoorbeeld het volgen en agogisch ondersteunen van initiatieven van jongeren zelf om

netwerken op te bouwen (outreaching werken) en faciliteren van activiteiten in Amsterdam die *ook* ruimte bieden aan jongeren met homoseksuele gevoelens. Dat kunnen ook activiteiten buiten het jongerenwerk te zijn.

- Heb oog voor cool models en uit-te-greren
Subculturele initiatieven als Art Launch (www.artlaunch.nl) hebben op het eerste gezicht weinig met homoseksualiteit te maken. Het zijn bottom up initiatieven gericht op het creëren van nieuwe subcultuur door muziekstijlen en life-styles te mixen. De initiatieven worden gedragen door mensen die nieuwsgierig zijn naar nieuwe muzikale en culturele mogelijkheden. Deze initiatieven bieden echter uitdrukkelijk gelegenheid voor homoseksuele jongeren om elkaar te ontmoeten. De activiteiten zijn ‘cool’, hebben ‘status’. Jongeren zijn daar zeer gevoelig voor en zijn daarom bereid om vooroordelen jegens elkaar aan de kant te zetten. (Sub)culturele verschillen wordt in deze initiatieven niet naast elkaar gezet, maar gecombineerd. Homoseksualiteit wordt niet benaderd vanuit slachtofferschap of trots, maar als gegeven. De organisatoren spreken van *cool models* en van *uit-te-greren*.

2. Homovijandigheid tegengaan

Echter: homovijandigheid laat zich niet bestrijden alleen door homoseksuele jongeren meer plek in het jongerenwerk te bieden. Er zal ook rechtstreeks op moeten worden ingegaan.

- Creëer openheid.
Uit de gesprekken blijkt dat homoseksualiteit nooit ‘vanzelf’ bespreekbaar wordt. De jongerenwerkers die openheid rond het onderwerp wisten te creëren moesten dit doelbewust programmeren, bijvoorbeeld door voorlichting vooraf aan een feest, als onderdeel van trainingen seksuele weerbaarheid of als onderdeel van het deurbelid (bij populaire feesten alleen toegang met een ‘date’, maar dat mag ook een ‘date’ zijn van hetzelfde geslacht).
- Baseer gesprekken op feiten.
Onder jongeren bestaat vaak veel onwetendheid over homoseksualiteit, waardoor gesprekken snel uitmonden in welles/nietes-spelletjes rond ongefundeerde meningen. Jongerenwerkers en deskundigen geven aan dat de discussie gevoerd moet worden op basis van feiten, niet van meningen. Zo’n feit is dat homoseksualiteit een verschijnsel is van alle tijden en alle plaatsen en dat de meeste homoseksuelen niet in staat zijn tot een andere seksuele voorkeur.
- Stimuleer reflectie
Geïnterviewden wijzen erop dat zelfreflectie een noodzakelijke voorwaarde is voor de bespreekbaarheid van homoseksualiteit. Vragen stellen is belangrijk: wat als het je zus was, of je broer? Hoe breng je respect op? Voorlichting en discussie waarin centraal staat dat homoseksualiteit geaccepteerd *moet* worden, wordt echter genegeerd door de doelgroep, net als bijeenkomsten die homoseksualiteit als centraal thema hebben. Alle geïnterviewden die wij spraken raden aan om homoseksualiteit ter sprake te brengen in het kader van algemene onderwerpen waar jongeren zich

betrokken bij voelen – zoals liefde en seks, discriminatie en levensovertuiging.

- Homoseksualiteit is er, dus sluit niemand uit.
De (reflectieve) vraag waar het om draait bij het bespreekbaar maken van homoseksualiteit is hoe je als jongere om wilt gaan met homo's in je omgeving. Het issue gaat meteen ondergronds als er geen discussie mogelijk is over homoseksualiteit. Het maakt daarbij niet uit of homoseksualiteit *per se moet kunnen* of *per se niet mag*. Succesvoller bij het bespreekbaar maken is de vaststelling dat homoseksualiteit nu eenmaal bestaat en het uitgangspunt dat niemand buitengesloten kan worden. Dat geeft ruimte voor discussie en reflectie.

Bagage

Welke bagage hebben jongerenwerkers nodig om deze agogische interventies uit te voeren? Hij of zij moet de feiten rond homoseksualiteit kennen, het gesprek kunnen en willen aangaan, zich zeer bewust zijn van zijn professionaliteit en voortdurend afwegen hoe hij homoseksualiteit neutraal benadert.

- Gesprek kunnen aangaan
Homoseksualiteit komt niet vanzelf aan de orde in het jongerenwerk, dus de jongerenwerker moet het thema zelf actief bespreekbaar kunnen maken. De feiten rondom homoseksualiteit moeten daarbij voorop staan. Opleidingen zouden ervan moeten uitgaan dat hun studenten onvoldoende feitenkennis van homoseksualiteit hebben. Het onderwerp moet worden ingebed in een breder onderwerp, zoals seksuele weerbaarheid.
- Professionaliteit
De jongerenwerker heeft de opdracht om jongeren te begeleiden bij keuzes. Een jongere zal zelf moeten leren keuzes te formuleren en tegen elkaar af te wegen. Jongeren mogen zelf bepalen óf en welke ze organisaties opzoeken die vanuit een uitgesproken overtuiging werken (religieuze, politieke of belangenorganisaties). De jongerenwerker moet zich zeer bewust zijn van deze professionele grens. Vanaf HBO-niveau moeten jongerenwerkers de vaardigheid verwerven om jongeren te begeleiden bij zelfreflectie, individueel of in groepsverband, en vaak ook nog in een informele setting.
- Neutraliteit
De jongerenwerker moet zich afvragen wat een neutrale opstelling is tegenover homoseksualiteit. Homoseksualiteit gaat ondergronds zodra jongeren merken dat ze het *goed* of *slecht* moeten vinden. Openheid is gebaat bij een neutrale, reflectieve benadering van de jongerenwerker.

Zijn jongerenwerkers voldoende toegerust op het moment dat zij met hun diploma op zak het MBO of HBO verlaten? En wat kunnen instellingen doen om die toerusting op peil te brengen of te houden? Die vragen staan centraal in de volgende paragraaf.

5. DE ROL VAN INSTELLINGEN EN OPLEIDINGEN

Interviews met een zestal docenten op het MBO richting jongerenwerk en sociaal-cultureel werk van het ROCVA, het ROCASA en de HvA leverden ons een aantal indrukken en antwoorden op. We gaan eerst in op de stand van zaken op de opleidingen en daarna op de mogelijkheden van instellingen om jongerenwerkers in staat te stellen adequaat om te gaan met homoseksualiteit en homovijandigheid.

Een paar Islamitische meiden vroegen tijdens de les die over de geschiedenis van het welzijnswerk ging: “Meester, wat denkt u? Is homoseksualiteit aangeboren of aangeleerd?” Toen de docent aangaf dat het volgens hem is aangeboren waren ze het niet met hem eens: “Nou dat is niet zo, het is echt een ziekte, ze stellen zich aan, ze worden zo gemaakt” (docent sociaal-cultureel werk ROCASA).

Klimaat

De leerlingen op het MBO komen vaak uit niet zo'n stabiele omgeving en zijn vaak moslim. Onder hen is homoseksualiteit – door internet, de botenparade enzovoort – uiteraard geen onbekend verschijnsel meer. Toch is het er een beladen onderwerp. In de lesgroep loopt de discussie zo hoog op dat het niet meer gaat om feiten en meningen maar om het uiten van emoties waarbij nogal eens agressie los komt. Leerlingen gunnen elkaar nauwelijks het woord en leerlingen die van mening zijn dat homoseksualiteit iets natuurlijks is wat je kunt zijn naast heteroseksueel zijn, worden onder grote druk gezet, ook fysiek. In zo'n klimaat is het niet verwonderlijk dat homoseksuele jongeren niet voor hun geaardheid durven uit te komen.

Leerlingen kunnen zich vrijwillig voor een workshop inschrijven. Bijvoorbeeld een meisje schrijft zich in voor de workshop seksuele voorlichting en anderen mensen uit de klas zien de naam daar staan en zij kan direct voor hoer worden uitgemaakt. (docent sociaal-cultureel werk ROCASA).

Homoseksualiteit kan ook in het team een lastig onderwerp zijn. Soms is het gewoon geen item maar soms is het ook dat docenten problemen voorzien en bang zijn dat leerlingen wegblijven. Men is bang dat het te ingewikkeld wordt. Leraren voelen zich dan onveilig.

Er zijn ook geluiden die dat beeld relativeren. Een homoseksuele MBO-docent vertelde ook positieve ervaringen te hebben. Volgens hem komt dat door zijn houding: authentiek homoseksueel zijn. Informeel heeft hij diverse gesprekken gehad met leerlingen waarbij homoseksualiteit aan de orde kwam, hij ondervond daarbij geen enkele negatieve reactie. Hetzelfde overkwam een lesbische collega van een andere docent.

Deze lesbische collega was heel open. Alle docenten worden uitgetest en gepest in het begin – zij ook, ook op haar homoseksualiteit. De collega werd geaccepteerd toen de jongeren merkten dat ze haar er niet op konden pakken. (docent jongerenwerk ROCVA)

Elders

Een vergelijking met het voortgezet onderwijs illustreert dat het beeld elders niet veel anders is. De Inspectie heeft via steekproeven in 2004 en 2005 in alle sectoren van het onderwijs gegevens verzameld over incidenten rond homoseksuele leerlingen en personeelsleden. Tien procent van de scholen voor praktijkonderwijs en het VMBO maakt melding van incidenten. Op de Havo gaat het om 13 procent, op het VWO en het speciaal onderwijs om 7 procent. De percentages nemen toe en de indruk is dat het aantal eigenlijk nu al hoger ligt omdat leraren en vooral leerlingen niet altijd durven of willen uitkomen voor hun seksuele voorkeur. Ook het niet uitkomen voor je homoseksualiteit voor de klas neemt toe, ook tegenover de schoolleiding. Vooral mannelijke homoseksuele personeelsleden worden binnen het VMBO vaker dan anderen uitgescholden door leerlingen. Hun collega's zijn meestal van mening dat ze op school rustig voor hun mening uit kunnen komen, maar zelf denken ze daar minder gemakkelijk over. In de vier grote steden zijn er op de VMBO-scholen nog vaker incidenten: 23 procent stad ten opzichte van de 10 procent landelijk. (Staat van het Onderwijs 2004/2005)

Volgens de Rotterdamse jeugdmonitor (2005) geven 80 procent van de Turkse en Marokkaanse jongens aan geen homo als vriend te willen. Allochtone meisjes zijn toleranter, maar toch kan ook een grote meerderheid van hen zich een vriendschap met een homoseksuele leerling niet voorstellen. Van de autochtone jongens wijst 30 procent zo'n vriendschap af, van de autochtone meisjes gaat het om 8 procent. (Rotterdamse jeugdmonitor 2005)

Ook onderzoek in de regio Haaglanden maakt duidelijk dat veel leerlingen moeite hebben met homoseksualiteit. Bovendien zijn ze bang om zelf gepest te worden als ze met een homoseksuele leerling omgaan. (COC Haaglanden, 2006)

Homoseksualiteit in het lesprogramma

Binnen het onderwijs – zo blijkt ook uit de interviews – is weinig tot geen aandacht voor seksuele vorming. Pas wanneer er een maatschappelijke aanleiding is of er feitelijk iets gebeurd op de opleiding dan komt er aandacht voor. Daarnaast komt homoseksualiteit incidenteel aan bod in het kader van de behandeling van onderwerpen als sociale omgeving, gezondheid, burgerschapscompetenties, omgaan met diversiteit, culturele openheid, fascisme en rechts-extremisme, debatteren en maatschappelijke kwesties.

Op de Hogeschool van Amsterdam is er een keuzevak 'Homoseksualiteit en religie' ontwikkeld. Dat was op initiatief van een docent naar aanleiding van actuele ontwikkelingen en problemen rond Islam en de omgang met homoseksualiteit. Deze docent vond het belangrijk het thema bespreekbaar te maken omdat de studenten er wellicht mee te maken krijgen: homoseksuele jongeren of jongeren die homoseksuelen lastig vallen. Binnen het CMV-onderwijs is omgaan met homoseksualiteit niet geïntegreerd omdat men ervan uitgaat dat homoseksualiteit algemeen geaccepteerd is.

Het ROCVA is recentelijk een project gestart waarbij 24 leerlingen vier projectvoorstellen moeten schrijven in opdracht van de directies van de opleiding sociaal-cultureel werk en sociaal-pedagogisch werk over de bespreekbaarheid van homoseksualiteit binnen de opleiding. De aanleiding tot het project waren niet alleen

diverse incidenten en het feit dat homoseksuele leerlingen niet durven uitkomen voor hun homoseksuele gevoelens, maar ook de interviews in het kader van dit onderzoek.

De geïnterviewde docenten vinden allemaal dat homoseksualiteit aan de orde moet komen binnen de opleiding. Soms voelen zij zich niet gesteund door het management en weten ze niet hoe ze dat moeten aanpakken. Het thema homoseksualiteit apart aanbieden als workshop vinden de meesten geen goed idee. Als je er iets mee doet zal het geïntegreerd moeten zijn in een algemeen vak als 'omgaan met discriminatie', 'seksualiteit' of 'debatteren'. Met name 'seksualiteit' lijkt een goede ingang omdat de overstap naar homoseksualiteit gemakkelijker is. Van belang is dan wel dat het thema binnen de opleiding breed wordt gedragen, zowel binnen het team als het management.

Vereiste competenties

Het opleidingsprofiel CMV is er in algemene termen duidelijk over: 'De CMV'er is in staat contact te leggen met diverse klanten, opdat agogische relaties tot stand komen en samenwerking gestimuleerd wordt. Dit betekent tenminste dat hij relaties aangaat vanuit erkenning van en respect voor de leefwereld van betrokkenen. (Alert en Ondernemend, Opleidingsprofiel 1999).' Toch zijn de geïnterviewde docenten het er allemaal over eens: de aanstaande jongerenwerkers worden onvoldoende toegerust voor het beroepsmatig omgaan met homoseksualiteit en homovijandigheid. Ze leren nauwelijks welke instanties ze kunnen bereiken rondom zulke problemen. Ze leren hooguit om het thema met hun leidinggevende te bespreken.

Over welke competenties zouden zij moeten beschikken? Volgens de geïnterviewde docenten moeten zij in staat zijn om met mensen met allerlei verschillende achtergronden een beroepsmatige band op te bouwen en te onderhouden. Ze moeten zich kunnen oriënteren en contact leggen en zich kunnen inleven in de leefwereld. Ze moeten kunnen omgaan met diversiteit. Respect kunnen opbrengen voor iedereen die voor je komt te staan. Wanneer een jongerenwerker een jongere tegenkomt die zelf een probleem ondervindt met zijn homoseksualiteit dan moet hij of zij kunnen luisteren naar het probleem. Hij mag het niet afwijzen en moet open staan voor wat de jongere komt bespreken. Daarnaast moet hij of zij de sociale kaart kennen om te kunnen signaleren en zonodig te verwijzen; dat is immers een kernfunctie van het jongerenwerk.

Diversiteits- en agressiebeleid

Duidelijk is hierboven geworden, dat het klimaat rond homoseksualiteit op de opleidingen soms beladen is, dat het onderwerp in het lesprogramma onvoldoende aan bod komt. Dat maakt dat aanstaande jongerenwerkers niet in voldoende mate de competenties leren die ze nodig hebben om in de praktijk adequaat om te gaan met homoseksualiteit en homovijandigheid. De opleidingen moeten daar iets aan doen, maar in afwachting van beter opgeleide jongerenwerkers zullen ook de instellingen voor uitvoerend jongerenwerk moeten investeren om hun werknemers in staat te stellen hun werk goed te doen.

'Ik ken een openlijke homoseksueel die jarenlang in de naschoolse opvang werkte en daar nooit problemen mee had. Toen ging hij in het jongerenwerk aan de slag. Na een paar maanden vertrok hij, compleet over de rooie. Zodra ze wisten dat hij homo was, treiterde een groep Turkse jongeren hem en wachtte hem na zijn werk op om hem nog even te beledigen of te bespugen. Toen hij dit aan de directeur vertelde, was de reactie: dat is jouw probleem.' (directeur COC Amsterdam)

Het Rotterdamse project 'Rotterdam Verkeert' constateert in het project 'Dialogo Homoseksualiteit in de multiculturele samenleving' dat het voor welzijnsinstellingen lastig is tijd en geld vrij te laten maken voor deskundigheidsbevordering rondom dit thema.

Binnen de organisatie is draagvlak nodig om met dialoog en homoseksualiteit door te gaan. Daar is de kern voor. Men miste echter de expertise om dat te doen. Eigenlijk vond men al die verschillende culturen in het werkgebied van de instelling al voldoende (stafmedewerker instelling voor sociaal-cultureel werk in Rotterdam)

Het management van een organisatie kan *diversiteitsbeleid* (integraal intercultureel management) invoeren. Het gaat hierbij om verbetering van kwaliteit van arbeid en dienstverlening. Het doel is niet alleen diversiteit van normen, waarden, denk- en gedragscodes, maar ook dat de instelling gaat beschikken over een pluriforme personeels- en bestuurssamenstelling, over een kwalitatief en kwantitatief adequate dienstverlening en zo efficiënt kan inspelen op veranderingen in de samenleving. Diversiteitsbeleid is gericht op genderverschillen, gehandicapten, leeftijd en seksuele minderheden. De concrete uitwerking van diversiteitsbeleid moet ervoor zorgen dat er ook homoseksuele personeelsleden worden aangenomen, dat de accommodaties een homovriendelijke sfeer uitstralen en dat het klimaat veilig is voor iedereen.

Daarnaast is een agressiebeleid van belang. Veel mensen denken bij agressie aan heftige uitbarstingen, zoals bedreiging, schreeuwen en vechten. Deze zichtbare en opvallende incidenten vormen echter slechts een klein deel van het totaal. De meeste agressie is veel minder zichtbaar. Bijvoorbeeld een bezoeker bedreigt een medewerker via de telefoon, gaat (te) fel in discussie of beledigt of kleineert de medewerker. Onder agressie worden alle vormen van ongewenst en grensoverschrijdend gedrag verstaan, waardoor medewerkers zich onveilig of bedreigd voelen. Agressie kan zowel fysiek als psychisch van aard zijn.

Vanuit de organisatie moet een bewustzijn gestimuleerd worden onder de werkers. Dat gebeurt normaal niet. Homoseksualiteit daar praat je niet zomaar over. Het komt heel dicht bij je gevoel en je persoonlijke gedachten dus dat doe je niet zomaar. Van mijn collega's weet ik niet eens precies hoe ze erover denken. Met sommigen werk ik al jaren. Ik kan me niet herinneren wanneer ik voor het laatst zo'n gesprek heb gevoerd als dit interview (programmacoördinator stadsdeel Noord).

Conclusie

Het schoolklimaat op het MBO is onvoldoende veilig om over (homo)seksualiteit te praten of om uit te komen voor je homoseksuele gevoelens. Dat geldt zowel voor docenten als leerlingen. Zowel op het MBO als het HBO zijn de vakken en het lesmateriaal onvoldoende om studenten op te leiden voor het professioneel omgaan met homoseksualiteit en homovijandigheid in de praktijk van het jongerenwerk. Er is binnen de opleidingen geen preventieve aandacht voor homovijandigheid en (homo)seksualiteit komt hooguit incidenteel aan bod. Van belang is dat het management zorgt voor een diversiteitsbeleid en agressiebeleid om zo een homovriendelijk klimaat te creëren.

6. BIJLAGEN

6.1 LITERATUUR

- Alert en ondernemend (1999), *Opleidingsprofiel Culturele en Maatschappelijke Vorming*, Nijmegen: Landelijk Opleidingsoverleg CMV.
- All Inn (2006), *Inhoudelijk verslag en methodiekbeschrijving*, Amsterdam: Anne Frank Stichting en Mex-it.
- Azough, R., Poelman J. en Meijer S. (2007) *Jongeren, seks en islam, een verkenning onder jongeren van Marokkaanse en Turkse afkomst*, Amsterdam: Soa Aids Nederland.
- Brants, L. (2005), *Definitieve rapportage Monitoring Project Dialoog 'homoseksualiteit in de multiculturele samenleving'*, Rotterdam: Rotterdam Verkeert.
- *Homoseksualiteit bespreekbaar maken in etnische kring*, masterplan (2005) quick scan (2006) en eindrapportage (2006), Utrecht: Forum.
- *Homoseksualiteit en gedeeld burgerschap*, notitie (2003) Utrecht: Forum
- Kaldenbach, H. (2004) *Respect! 99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur*, Amsterdam: Prometheus, 2004.
- Keuzenkamp, S., Bos D., Duyvendak, J. W. , Hekma G. (2006), *Gewoon Doen, Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Luijk, Y. (2005) *Dialoog, verslag project dialoog homoseksualiteit in de multiculturele samenleving*, Rotterdam: Rotterdam Verkeert.
- Luijk, Y. (2005) *Methodiekbeschrijving Project Dialoog*, Rotterdam: Rotterdam Verkeert.
- Nijmeijer, P. en Brussen, M. (2006) *Quick scan geweld tegen homoseksuelen* (2006), Amsterdam: Twynstra Gudde in opdracht van de Gemeente Amsterdam.
- Onderwijsverslag 2004/2005, De staat van het onderwijs (2006) Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Schuyf, J. (2006), *Homoseksualiteit in gemeenten 2006*, Rapport Tweede monitor Gemeentelijk Homobeleid, Amsterdam: Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emancipatiebeleid.

6.2 GEÏNTERVIEWDE PERSONEN

Experts/materiedeskundigen

- *Tania Barkhuis*, directeur COC Amsterdam
- *Renee Wezel*, projectleider All Inn Anne Frank Stichting
- *Peter Dankmeijer*, senior adviseur homo-emancipatiebeleid MOVISIE
- *Marijke Gerritsma*, directeur Rotterdam Verkeert
- *Miep van der Diggelen*, directeur Algemeen Centrum Buitenlanders
- *Oebele Kooistra*, adviseur Algemeen Centrum Buitenlanders

- *Suzanne IJsselmuiden*, projectleider Masterplan, Forum

Jongerenwerkers

- *Peggy Forster*, Jongerenplaza Tha Spot, Stedelijk Jongerenwerk Amsterdam
- *Mohamed Azahaf*, Jongerencentrum Argan, Stedelijk Jongerenwerk Amsterdam
- *Roel Overduin*, Kansweb, Jongerencentrum de Valk
- *Rachid Rharissi*, De Combinatie

Docenten

- *Paulien Klap*, ROCVA
- *Karel van Eek*, ROCVA
- *Mailin Landvreugd*, ROCASA
- *Pascal van Zijl*, ROCASA
- *Ellen Hommel*, Hogeschool van Amsterdam ISCB
- *Sharog Heshmat Manesh*, Hogeschool van Amsterdam ISCB

6.3 BESCHRIJVING ALL INN EN ROTTERDAM VERKEERT

- *All Inn*
Het Amsterdamse project All Inn van Mex-it en de Anne Frank Stichting heeft als doel het stimuleren van de ontmoeting tussen Amsterdamse jongeren (12-18) in het bijzonder moslimjongeren, om in het kader van ‘goed burgerschap’ acceptatie te bevorderen van etnische, religieuze en culturele verschillen. All Inn wil burgerschapscompetenties van jongeren vergroten door met hen discriminatie, jodenhaat, afkeer van homo’s en angst voor de Islam bespreekbaar maken. Er zijn diverse werkvormen gebruikt om dit te bewerkstelligen: debatten, uitjes, sportdag, muziekworkshops; iftarbijeenkomsten; bijeenkomsten in het kader van de Dialoog e.a. Er zijn ook workshops gegeven aan docenten en gastlessen gegeven in het voortgezet onderwijs.
- *Rotterdam Verkeert*
Waar All Inn zich richt op jongeren, richt Rotterdam Verkeert zich op professionals die met (allochtone) jongeren werken. Het project ‘Homoseksualiteit in de multiculturele samenleving’ moet tolerantie bevorderen ten opzichte van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen. Rotterdam Verkeert doet dat door een dialoog tussen groepen en personen uit homo/lesbische kringen en uit allochtone kringen om te bewerkstelligen dat onder meer jongerenwerkers overeenkomsten zien tussen discriminatie op grond van seksuele voorkeur en op grond van etniciteit. Op dit moment voert Rotterdam Verkeert het Dialoog project uit in de deelgemeenten Delfshaven en Feijenoord volgens een vaste procedure: een themabijeenkomst voor alle medewerkers van de instelling, een kennismakingsbijeenkomst voor de deelnemers aan de training, individuele

gesprekken, een tweetal dialoogbijeenkomsten met mensen uit de homo/lesbische kring, een evaluatiebijeenkomst en een training van drie dagdelen met als belangrijk onderdeel het oefenen van vaardigheden en nazorg.